

ΔΟΜΗΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΔΟΜΗΣΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ
ΣΚΟΠΟΥ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

(ΤΕΚΝΟΠΟΪΑ): ΘΕΣΜΟΙ ΕΘΙΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ*

(παλληκαριάτικο, κοριτσιάτικο, αργομονιάτικο, υιοθεσία, ψυχοπαίδια στη Θάσο, Χαλκιδική, Χίο, Σάμο, Σκιάθο, Πελοπόννησο).
Δικαιοπρακτικά έγγραφα Κ. Χιόνη κ.ά.

Διονύσης Γ. Μαυρογιαννης - Πολυτίμη Παυλίδου

A. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Η πρώτη και σπουδαιότερη από τις τρεις πρωταρχικές κοινωνικές ομάδες του ανθρώπου (οικογενειακή, ηθοπλαστική ή θρησκευτική) έχει τους εξής κοινωνικούς σκοπούς και στόχους. Ο πρώτος και κύριος είναι η τεκνοποιία (για τούτο και ο γάμος, κατά τον ορισμό του Μοδεστίνου, είναι ένωση δύο ετεροφύλων ατόμων, ανδρός και γυναικός). Ο δεύτερος είναι η κοινωνική διαίρεση της εργασίας (οικονομικός). Και ο τρίτος αφορά στη συναισθηματική μέθεξη, στην κοινή συμβίωση, στην αλληλοβοήθεια, στην κοινωνικότητα, στην ερωτική σύζευξη.

α. Η τεκνοποιία δεν είχε μόνο ως σκοπό, στο περιορισμένο επίπεδο κάθε οικογένειας, τη διάσωση και επαύξηση του είδους, αλλά και τη συμβολή των παιδιών στην επιβίωση της οικογένειας, στη συντήρηση των ηλικιωμένων γεννητόρων, στην υπεράσπιση της τοπικής και εθνικής κοινωνίας, στην τέλεση μεταθανάτιων τελετών στη μνήμη των τεθνεώτων μελών της οικογένειας. Η σημασία της αναπαραγωγικής ικανότητας της οικογένειας συνάγεται ευχερώς τόσο από τις σχετικές διατάξεις του Οικογενειακού Δικαίου του Αστικού Κώδικα (θετό δικαιο, νομοθεσία), όσο και από το εθιμικό, από την λαογραφία (παροιμίες, δημοτικά τραγούδια) αλλά και τις παλαιές και σύγχρονες ανθρωπολογικές επιβιώσεις του «ολοκληρωμένου γάμου» (mariage consommé), ο οποίος προηγείται της τέλεσης του τυπικού γάμου, εάν και εφόσον η μελλοντική κατέστη έγκυος κατά την

*Η ανακοίνωση είναι αφιερωμένη στη μνήμη του καθηγητή του Οικογενειακού Δικαίου και Προέδρου της Βιοηθικής Εταιρείας Γεωργίου Κουμάντου.

περίοδο της μνηστείας και η εγκυμοσύνη προχώρησε έως και τον έκτο μήνα.

β. Σύμφωνα με τα πιο πάνω, η γνωστή παροιμία «άκληρος-άθεος» υποβιβάζει τις άκληρες οικογένειες από κοινωνική άποψη και στο θετό δίκαιο πολλών χωρών, ιδίως μουσουλμανικές, στις οποίες ο σύζυγος έχει το δικαίωμα διαζυγίου ή και δευτέρου έως και τετάρτου γάμου. «Ο ολοκληρωμένος γάμος», που είχε σκοπό την απόδειξη της αναπαραγωγικής ικανότητας των μελλονύμφων, ήταν εν χρήση στο εθιμικό γαλλικό δίκαιο, και συνεχίζει να διατηρείται σε πολλές χριστιανικές κοινωνίες και χώρες της Αφρικής, αλλά και της Ευρώπης, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα (Μακεδονία). Εξάλλου, τόσο στην Ελλάδα (ορισμένη κοινότητα Πομακοφώνων Ελλήνων της Ροδόπης) όσο και σε χώρες του Τρίτου Κόσμου, διευκολύνεται η συνεύρεση ανδρών και γυναικών υπό ορισμένες συνθήκες και σε ορισμένο χρόνο με κύριο σκοπό την ενίσχυση της αναπαραγωγής ζευγαριών που δεν έχουν τέκνα ή που τα παιδιά τους είναι ασθενικά.

γ. Στην περίπτωση που το ζεύγος δεν αποκτά παιδιά, οι σύζυγοι προσφεύγουν συνήθως στην υιοθεσία είτε βάσει του θετού δικαίου είτε βάσει εθιμικού δικαίου (θεσμός του ψυχοπαιδιού), ορφανού τέκνου αποθανόντος αδελφού ή αδελφής των συζύγων. Σχετικά με την υιοθεσία, οι φτωχές χώρες του Τρίτου Κόσμου δεν εξάγουν προς τις πλούσιες μόνο πρώτες ύλες και εργατικά χέρια, αλλά και πλεόνασμα βρεφών και νηπίων για υιοθεσία, ενώ η σύγχρονη επιστήμη (ψυχολογία κ.ά.) αποδέχεται ότι συχνά η υιοθέτηση παιδιού αίρει τα ψυχολογικά εμπόδια των γονιών, διευκολύνοντας έκτοτε την τεκνοποίηση.

δ. Τέλος, σύμφωνα με τις ιστορικές καταγραφές του 17ου αι. (Du Cange), στηριζόμενες σε παλαιότερες πηγές της Λατινοκρατίας, σε ορισμένες περιοχές, όπως η Χίος, το κοινοτικό δίκαιο (εθιμικό) «έσπαγε» τον κώδικα της υποχρεωτικής αγαμίας της χήρας, επιβάλλοντάς της την καταβολή φόρου αποκαλούμενου *Αργομουριάτικο*, αν δεν ξαναπαντρευόταν, σε περίπτωση που ήταν ακόμη σε ηλικία αναπαραγωγής.

Η σύντομη αυτή εισήγηση έχει διπλό σκοπό. Αφ' ενός να αποδείξει τον αναπαραγωγικό ρόλο της οικογένειας και αφ' ετέρου να υπογραμμίσει τον «αποδομητικό» ρόλο άλλων και παράλληλων θεσμών του εθιμικού δικαίου, όπως το «Παλληκαριάτικο» και «Κοριτσιάτικο», οι οποίοι παραλείπουν σκοπίμως τον κύριο αυτό σκοπό του γάμου και της οικογένειας (αναπαραγωγή) και περιορίζονται στη θεραπεία του δεύτερου (περιουσιακά, οικονομικά θέματα) και του τρίτου κοινωνικού σκοπού της οικογένειας (κοινωνικότητα, σεξουαλικότητα-εγωϊστικοί και ηδονιστικοί σκοποί και αξίες).

B. Οι θεσμοί του «Παλληκαριάτικου» και του «Κοριτσιάτικου»

α. Στην περίπτωση του «Παλληκαριάτικου», ηλικιωμένη γυναίκα, χήρα, δια-

ζευγμένη, ίσως και ανύπαντρη, νυμφεύεται νεαρό άνδρα, ο οποίος είναι πρωτόγαμος. Εκτός από τη συνήθη προίκα, η γυναίκα προσφέρει ως «πανοπροίκι» στο σύζυγο μετρητά ή ακίνητα, εξαγοράζοντας έτσι την «παρθενία» του. Αυτό σαφώς και αποδεικνύεται από την ρίζα του όρου «παλληκαριάτικο», που είναι το «παλληκάρι». Συνήθως ο νέος άνδρας αποκαλείται «λεβέντης», «λεβεντόπαιδο» από λατινική ρίζα, «παλληκάρι», «παλληκαράκι», «παλληκαρόπουλο» από την αρχαιοελληνική ρίζα «πάλληξ-πάλληρος ή πάλλαξ-πάλλακος» = λευκός, αγνός, παρθένος. Κατ' αντιστοιχία και το θηλυκό «παλλάς-παλλάδος» = λευκή, αγνή, παρθένος (η Αθηνά ήταν Παλλάς = ήτοι ανύπαντρη, άγαμη, παρθένος, αγνή) (σπάνιο πράγμα η παρθενία ακόμη και για τις θεές της ελληνικής αρχαιότητας. Άγαμος και παρθένος ήταν και η θεά Άρτεμις).

β. Τα ιστορικά και κοινωνικά πλαίσια στα οποία ελάμβανε χώρα το «Παλληκαριάτικο», ήσαν κατ' αρχάς η λειψανδία (πόλεμοι, παιδομαζώματα), ασθένειες και θάνατοι αγοριών. Ακολούθως, η έλλειψη νέων ανδρών για να παντρεύουν μαζί τους τα κορίτσια τους οι οικογένειες της μικρής τοπικής κοινωνίας. Και τρίτον, η ισχυρή οικονομική κατάσταση της ηλικιωμένης γυναίκας, η οποία διεκδικούσε από τις νέες γυναίκες του κοινωνικού της περίγυρου τον μοναδικό ίσως νέο άνδρα της περιοχής και τον «εξαγόραζε» με το «πανοπροίκιο» που του παρείχε.

γ. Το «Παλληκαριάτικο» είναι ελληνικός θεσμός της βυζαντινής τουλάχιστον περιόδου και δεν είχε καμιά σχέση με τον τουρκικό(;) θεσμό «agarlik» και «ergenlik», όπως εσφαλμένα υποστηρίζουν σύγχρονοι νομικοί συνάδελφοι, υπερθεματίζοντας σ' αυτή τη θέση τους με αφορμή τις υποθετικές αναφορές που έκαναν στο θέμα αυτό οι Π. Ζέπος και Ν. Πανταζόπουλος. Το «Παλληκαριάτικο» εμφανίζεται στην Πελοπόννησο, στη Θάσο, στη Μακεδονία.

δ. Όσο για το «Κοριτσιάτικο», ηλικιωμένος άνδρας εν χηρεία παντρεύεται νεαρή, πρωτόγαμη και παρθένα νέα, παρέχοντας σ' αυτήν περιουσιακά στοιχεία ως «αντιπροίκι». Προφανώς, στην περίπτωση αυτή, η νέα σύζυγος δεν δίνει προίκα στον ηλικιωμένο σύζυγο, σε περίπτωση δε θανάτου του ηλικιωμένου συζύγου της, διατηρεί το περιουσιακό στοιχείο του «αντιπροικιού».

Το «Κοριτσιάτικο» το ανευρίσκουμε στη Θάσο, στη Μακεδονία και αλλαχού. Οφείλουμε στον ακάματο ιστοριοδίφη και φιλόλογο, στο Γυμνασιάρχη Κων/νο Χιόνη, την ανεύρεση και δημοσίευση δικαιопρακτικών εγγράφων των πιο πάνω δύο εθιμικών κανόνων. Η παρούσα ανακοίνωση δεν θα γινόταν χωρίς την πολύτιμη συνδρομή του.